

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları
Dergisi
The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and
Education Research

|| Sayı/Issue 20 (Mart/March 2025), s. 59-81.
|| Geliş Tarihi-Received: 26.01.2025
|| Kabul Tarihi-Accepted: 25.03.2025
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.5281/zenodo.15019180

-AyIm-dI/ -AyIm-mIş, -Ø-DX, -Allm-dI/-Allm-mIş, -sXn-dX/ -sXn-mXş, -sXnlAr-dI/ -sXnlAr-mIş Yapılarının Anlamsal İşlevleri

Semantic Functions of the Structures -AyIm-dI/ -AyIm-mIş, -Ø-DX, -Allm dI/ -Allm-mIş, -sXn-dX/ -sXn-mXş, -sXnlAr-dI/ -sXnlAr-mIş

Menşure AŞCI*

Öz

Emir kipi, *tasarlanan hareketin yapılmasını emir şeklinde ifade eden kalıptır*. Diğer tasarlama kiplerinden farklı olarak emir kipinin hikâye, rivayet ve şart birleşik çekimleri yoktur. Çünkü emir, bir hitap kipidir. Hitabet, doğrudan doğruya söyleyiş anında ortaya çıkar. Şimdiki zamanda cereyan eden kipin geçmişle bir ilgisi olamayacağı için emir, hikâye veya rivayet edilemez. Yazı dilinde az kullanılsa da emir kipinin birinci ve ikinci teklik, birinci çokluk ve daha sıklıkla üçüncü teklik ve çokluk eklerinin üzerine -dX hikâye birleşik ve -mXş rivayet birleşik çekim ekleri getirilerek -AyIm-dI/ -AyIm-mIş, -Ø-DX, -Allm-dI/-Allm-mIş, -sXn-dX/ -sXn-mXş, -sXnlAr-dI/ -sXnlAr-mIş yapıları kurulmaktadır. Bu yapılar şeklen emir kipinin hikâye ve rivayet çekimleri gibi görünmektedir. Günümüzde bu yapıların, emir kipiyle çekimlenmiş yüklemle ek-fiil yardımıyla birleşen -dX ve -mXş ekleriyle kurulmuş; sadece yüklemi değil, aynı zamanda yüklemi emir kipi olan bütün cümleyi bir isim gibi görüp ona *dolaysız* yahut *bağımsız dolaysız aktarım* özelliği kazandıran bir dil bilgisi birliği olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada, üç yüzden fazla yazılı kaynak taranmış; yüklemi söz konusu yapılarla kurulmuş 195 cümlenin anlamsal işlevlerindeki farklılıklar değerlendirilmiş ve sınıflandırılmıştır. Şimdiye kadar bu yapıların oluşumları hakkında bilimsel tespit ve görüşler yayımlanmış fakat *anlamsal işlev farklılıklarıyla* ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Çalışmanın sonucunda, dolaysız aktarım neticesinde 34 farklı anlamsal işlevin tespiti yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: emir kipi, birleşik çekim, dolaysız aktarım, dil bilgisi, Türkiye Türkçesi.

Abstract

The imperative mode is a form that expresses the intended action as an order. Unlike other deliberative modes, the imperative mode does not have story, narration and conditional compound inflections. Because the imperative is a mode of address. Address occurs directly at the moment of utterance. Since the mood that occurs in the present tense cannot be related to the past, the imperative cannot be a story or narration. Although it is rarely used in written language, the -dX story compound and -mXş narration compound inflectional suffixes are added to the first and second singular, first plural and more frequently third singular and plural suffixes of the imperative mood, and the structures -AyIm-dI/ -AyIm-mIş, -Ø-DX, -Allm-dI/-Allm-mIş, -sXn-dX/ -sXn-mXş, -sXnlAr-dI/ -sXnlAr-mIş are established. These

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, e-posta: mensuasci@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3938-4828.

structures seem to be the story and narration inflections of the imperative mood in terms of form. Today, it is known that these structures are formed with the suffixes -dX and -mXş, which are combined with the help of a suffix verb to the predicates conjugated with the imperative mood; and that they are a grammatical unity that sees not only the predicate but also the entire sentence whose predicate is in the imperative mode as a noun and gives it the feature of direct or independent direct transmission. In this study, more than three hundred written sources are scanned; the differences in the semantic functions of 195 sentences whose predicate is formed with the structures in question are evaluated and classified. Up to now, scientific findings and opinions have been published about the formation of these structures, but no comprehensive study has been conducted on the differences in semantic functions. As a result of the study, 34 different semantic functions are determined as a result of direct transmission.

Keywords: Imperative mode, compound inflection, direct transmission, grammar, Turkish.

Giriş

TDK *Türkçe Sözlük*'te emir sözü "Belirli bir davranışta bulunmaya zorlayıcı söz; buyruk, buyuru, ferman, irade." (2011, s. 794a); emir kipi ise "Fiilin yapılmasını dileyen veya emreden isteme kipi." (2011, s. 794b) olarak açıklanmıştır. Bir başka ifadeyle emir kipi, "tasarlanan hareketin yapılmasını emir şeklinde ifade eden kalıptır (Türkyılmaz, 2019, s. 27).

Türkiye Türkçesine yönelik kaleme alınan hemen bütün dil bilgisi kaynaklarında emir kipinin hikâye, rivayet ve şart çekimlerinin olmadığı belirtilir. Çünkü emir kipi bir hitap kipidir ve doğrudan doğruya söyleyiş anında ortaya çıkar. Bu nedenle emir kipinin geçmiş zamanla bir ilgisi olamaz. Emrin hikâye veya rivayet edilmesi de dil mantığı çerçevesinde mümkün değildir.

Öte yandan, konuşmada ve yazı dilinde çok sık kullanılmasa da emir kipinin birinci teklik, ikinci teklik, birinci çokluk ve daha sıklıkla üçüncü teklik ve çokluk eklerinin üzerine (bazı örneklerde i- ek-fiili düşürülmeden) -DI hikâye birleşik çekim eki ve -mIş rivayet birleşik çekim eki getirilerek -AyIm-dI/ -AyIm-mIş, -Ø-DX, -Allm-dI/-Allm-mIş, -sXn-dX/ -sXn-mXş, -sXnlAr-dI/ -sXnlAr-mIş yapıları kullanılmaktadır. Bu yapılar ilk bakışta emrin hikâye ve rivayet çekimleri varmış gibi görünse de aslında bu yapının ne olduğuna ilişkin uzun zaman boyunca geniş ve net bir görüş ortaya konulmamıştır. Yazılan dil bilgisi kitaplarında veya makalelerde bu konuya ya hiç değinilmemiş ya da çok az açıklama yapıp birkaç örnek verilmiştir. Konuya değinen araştırmacıların çoğu emir kipinin hikâye, rivayet ve şart çekimi olmadığını, mantıken de olamayacağını kısaca izah etmişlerdir. Çok az araştırmacı, konumuz olan yapıların emrin hikâye ve rivayet çekimleri olduğunu iddia etmişler, açıklamalarında bu savlarını güçlendirecek örnekler de vermişlerdir. Bir grup araştırmacı da konuya uygun örnekleri gösterip bunların tam olarak ne olduğuna dair yeterli açıklama yapmamıştır. *Konuyla İlgili Araştırmacıların Görüşleri* bölümünde, bu yapılarla değinen bilim insanlarının açıklamaları daha geniş bir biçimde verilmiştir.

Aydın'ın 2016 yılında '*Varsın Yıkılsındı Ne Varsa.*' Yapısının Düşündürdükleri adlı makalesi yayımlandıktan sonra, kanaatimizce, yapısal olarak bu şekiller hakkında söylenmesi, açıklanması gereken ne varsa açık ve net bir şekilde ortaya konmuştur.

Aydın, söz konusu çalışmasında, emir kipi ekleri üzerine gelen (i)-dX ve (i)-mXş hikâye ve rivayet birleşik çekimleri yapan ekler hakkında yapılan çalışmaları özetlemiş, araştırmacıların konu hakkında üç farklı görüşe sahip olduklarını ortaya koymuştur:

a. *Emir kipinin hikâye, rivayet ve şart çekiminin olmadığı yönünde aynı görüşü paylaşan araştırmacılar.*

b. *Emir kipinin hikâyesi ve rivayeti olduğu yönünde görüş bildiren araştırmacılar.*

c. *-{dI}* ve *-{mIş}* eklerinin hikâye ve rivayet eki olup olmadığına değinmeden emir kipi ekleriyle bu eklerin birleşiminden söz eden ve açıklama getirmeye çalışan araştırmacılar (2016, s. 168-172).

Aydın, “Bulgular ve Yorumlar” bölümünde tespit ettiği örnekler üzerinden bu yapıların aslında ne olduğunu ayrıntılı bir şekilde analiz etmiş ve şu sonuca ulaşmıştır:

Dil bilgisi kitaplarında emir kipinin hikâye ve rivayet çekiminin olmadığı söylenmekle birlikte kullanımlarda bu tür yapılara sıklıkla rastlanmaktadır. Özellikle üçüncü kişiler olmak üzere emir kipi eklerinin *-{DI}* ve *-{mIş}* ekleriyle birleşebildiği görülür. Ancak incelenen örneklerden anlaşılmaktadır ki söz konusu ekler; *-{sInDI}*, *-{sInIArdI}*, *-{sInmIş}*, *-{sInIArmIş}*, *-{AyImdI}*, *-{AlImmIş}* vb. biçimde birleşik ek yapısı oluşturmamakta, dolayısıyla emir kipinin hikâye ve rivayet çekimi söz konusu olmamaktadır. Karahan, bu tür yapılarda emir kipi ekiyle çekimlenen eylemin ad görevini üstlendiğini belirtir (2004, s. 71). Abik de Karahan gibi bu yapılarda emir çekimli şekillerin *-{DI}* ve *-{mIş}* ile kalıplaşarak ad gibi kullanıldıklarını düşünür (2000, s. 76). Bu yaklaşım, doğrudur ancak değerlendirilen örnekler göstermiştir ki sadece emir kipi ekiyle çekimlenen eylem değil eylemin kurucu olduğu cümle, ad görevini üstlenmekte ve *i-* eylemine gelen *-{DI}* ya da *-{mIş}* ile yüklem çekimine girmektedir. Böylece *-{DI}* ve *-{mIş}* eklerinin kapsama alanına sadece emir kipi ekleri değil emir kipi ekleriyle çekimlenmiş eylemlerin kurduğu cümlelerin tamamının girdiği dikkati çeker. Sonuçta yüklemi iç cümle görünümünde olan bir yapı oluşur ve öznesi derin yapıda kalmış bu yapı, ad cümlesi olarak kullanıma çıkar. Abik, çalışmasında bu kullanımların bir aktarma görevi olabileceğine, bu nedenle daha fazla örneğin bu bağlamda incelenmesi gerektiğine değinmiştir (2000, s. 76). Ergin (2002, s. 324), Ediskun (2003, s. 206), Bacanlı (2006, s. 39) da emir kipi eklerinin üzerine gelen *-{mIş}* ekinin aktarma işlevinden söz etmiştir. Çalışmada incelenen örneklerden, *-{mIş}*'in yanı sıra *-{DI}* ekinin de söz konusu yapı içinde *i-* eylemiyle birlikte söz ya da düşünce aktarımı işlevi üstlendiği anlaşılmaktadır. Aktarım, bağlam içinde belirlenebilirken bu yapılarla kimi zaman vericiye kimi zaman da başkasına ait düşünce ya da sözlerin aktarımı sağlanmaktadır (2016, s. 179-180).

Aydın, “Öneriler” bölümünde bu yapıların ne olarak değerlendirilmesi hususunu da açıklığa kavuşturmuştur:

- *Yüklemlerindeki eylemlerin emir kipi ekleriyle çekimlendiği cümleler, aynen verilir ve i- eyleminden yararlanılarak -{DI} ya da -{mIş} ekleriyle aktarılsa bir çeşit dolaysız aktarımdan söz edilebileceği; cümlelerin bu yapı içinde bazı değişikliklerle yer alması durumundaysa bağımsız dolaylı aktarım özelliği gösterebileceği düşünülmektedir.*

- *Emir kipi ekleri dışındaki zaman ekleriyle birlikte kullanılan -{DI} ve -{mIş} ekleri incelenirken de aktarım konusu göz önünde bulundurulmalı; hangi eklerin aktarım bildirmeyip birleşik ek yapısı oluşturduğu, hangilerinin cümle aktarımı görevi üstlendiği dikkatle değerlendirilmelidir (2016, s. 180).*

2014 yılından bu yana metinlerde tespit ettiğimiz bu yapıda olan bütün örnekler incelendiğinde, yapısal olarak Aydın'ın açıklamaları üzerine ilave bir söz söylenemeyeceği görülmüştür. Dolayısıyla, Aydın'ın yukarıda verdiğimiz tespitlerine tamamen katılıyoruz.

2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Aydın'ın yapısal olarak netleştirdiği emir kipi çekimleri üzerine gelen *-DX* ve *-mXş* eklerinin emir cümlelerine kattığı işlevi, anlamı tespit etmek ve bunları sınıflandırmaktır. Bu sayede ortaya çıkan “bağımsız dolaylı aktarımın” emir cümlelerini işlev ve anlam olarak nasıl etkilediğini tespit etmektir.

3. Çalışmanın Yöntemi

2014 yılından bu zamana kadar geçen on yıllık süreçte, söz konusu yapılara dair metinler taranmıştır. Bu bağlamda üç yüze yakın roman, hikâye, deneme, gazete haberleri vb. telif eserler taranmış, bulunan örnekler toplanmıştır. Bir fikir vermesi açısından, tespit ettiğimiz bazı tercüme eserlerde mütercimin de aynı yapıları kullandığına dikkat çekmek için az sayıda tercüme eserlerden alınan örnekler de çalışmamıza dâhil edilmiştir.

4. Konuyla İlgili Araştırmacıların Görüşleri

Dilmen (1930, s. 156), Dizdaroğlu (1963, s. 19), Hatipoğlu (1972, s. 39-40), Demircan (1977, s. 111), Vardar (1980, s. 45), Timurtaş (1981, s. 185), Bilgegil (1984, s. 271), Banguoğlu (1986, s. 473), Topaloğlu (1989, s. 65), Adalı (2004, s. 50), Ercilasun (2007, s. 370), Hengirmen (2007, s. 235), Deny (2009, s. 349-350), Özkan, Aşçı ve Toker (2013, s. 109) emir kipinin hikâye, rivayet ve şart birleşik çekimlerinin dil mantığı gereği olamayacağını ifade etmişler ama -AyIm-dI/ -AyIm-mIş, -Ø-DX, -Allm-dI/-Allm-mIş, -sXn-dX/ -sXn-mXş, -sXnlAr-dI/ -sXnlAr-mIş yapılarının ne olduğu hakkında herhangi bir görüş belirtmemişlerdir.

Türkiye Türkçesi dil bilgisi denildiğinde akla ilk gelen bilim insanlarından olan Ergin, emir kipinin bir hitap kipi olduğunu ve doğrudan doğruya ve söyleyiş anında ortaya çıktığını, dolayısıyla geçmişte cereyan etmesi veya hikâye hâlinde bildirilmesinin söz konusu olmadığını; *bakındı, durundu* gibi şekillerin emir hikâyesi değil, “hitaplı emir” olduğunu belirtir. Hatta Eski Anadolu Türkçesinde *bilsün idi* gibi örneklerin varlığına da işaret eder (2013, s. 323). Emir kipinin rivayetinin de olamayacağını ifade eden Ergin, bununla beraber, *gelsinmiş, gitsinlermiş* örneklerinin olduğunu ve bu yapıların sadece üçüncü şahıs emir çekimlerinde benimsenmeden tekrarlandığını; başkasına anlatılırken *parantez içi sözü* şekline sokularak sonlarına rivayet eki eklendiğini, bu yapılardaki -mIş ekinin işlevinin *aktarma* olduğunu izaha çalışır (2013, s. 325).

Korkmaz da Ergin gibi emir kipinin hikâye, rivayet ve şart çekimlerinin olmasının dil mantığına uymadığını şu cümlelerle vurgular: “(...) emir kipi, söyleniş anında kesin olarak gerçekleşmesi istenen ve beklenen bir oluş ve kılışı karşıladığı için, bu kipin geçmiş zamana aktarılarak anlatılması söz konusu değildir. Bu nedenle de emir kipinin hikâyesi yoktur.” (2003, s. 754). Korkmaz emir kipinin rivayeti konusunda herhangi bir açıklama yapmamış ama fiil çekimi cetvelinde emir kipinin rivayet ve şart çekimlerinin olmadığını “yok” sözüyle göstermiştir (2003, s. 779).

Gencan, emir kipinin hikâye, rivayet ve şart çekimlerinin olmadığını yaptığı çizelgede göstermiş; ayrıca bu türdeki yapılar için bir açıklama getirmiş, örnekler de vermiştir. Ona göre bu yapılar bir *öyküleme* şeklidir. Emrin üçüncü şahıs çekimlerine gelen -di (-i-di) ek-fiilinin bir *öyküleme takısı* olduğunu, örneklerden -di *öyküleme takıları* atılınca anlamda farklılık olmadığını, öte yandan geçmiş zaman anlamından sıyrılan -di’lerin cümlelere (eklendikleri yüklemelere) “*karamsarlığın doğurduğu şaşkınlık kuşkusu, bu kuşkunun, sorulu-ünlemlerle anlatımla ses ve söyleyiş tonunda canlanması*” gibi duygular yüklediğini ifade etmiştir (1979, s. 354). Koç da bu yapılar hakkında Gencan gibi düşünmekte, -DX hikâye birleşik çekim ekinin anlatıma duygu değeri kattığını belirtmektedir (1996, s. 324).

Ediskun, emir kipinin hikâyesinin olmayacağını, çünkü emrin “bir hitap biçimi” olduğunu, hitabın ise sözün söylendiği anla ilgili olduğunu; şimdiki bir anda olan bir şeyle hikâyenin bir araya gelmesinin mümkün olamayacağını belirtir (2017, s. 200). *Gelsindi, okuyundu* gibi biçimleri ise şöyle açıklar: “(...) bugün, günlük konuşmalarda rastlanan “*bilsindi, gelsindi, okuyundu, deyindi, gidindi*” biçimlerinde hitap görevli ve gereklilik anlamı sezdirenen bir emir daha bulunmaktadır. Bunun yapısı iki biçimde düşünülebilir:

1. Türkçede “şimdi” anlamına gelen bir “imdi” (emdi) kelimesi vardır. /m/'nin /n/'ye dönmesi ve ünlüler uyumuna uyması, -(y)indi, -(y)ındı, -(y)ündü, -(y)undu kelimelerinin emir kipinin II. tekil kişisine ulandığı, bu emrin, bu bileşimden oluştuğu düşünülebilir: **g**elindi, **o**kuyundu, **v**urundu, **t**utundu, **g**öründü, **a**ğlayındı... gibi.

2. Haydi!¹ (=hadi) anlamına gelen di! ile emir kipinin II. ve III. kişilerinin bileşiminden oluştuğu da benimsenebilir: *gelin di!, okuyun du!, desin di!* gibi. (2017, s. 185-186).

Ediskun, emrin rivayet çekimiyle ilgili açıklamalarında Ergin'in, Korkmaz'ın savlarını tekrarlar. Üçüncü şahıs emir çekimlerindeki “gitsinmiş, gelsinlermiş” biçimlerini ise “Bu, emir kipinin rivayeti değil, başkasından işitilen emirli bir sözü rivayete dayanarak anlatmadır,” der (2017, s. 206).

Böler, emir kipinin üçüncü şahıs üzerine gelen hikâye birleşik çekim ekinin (-DX) anlatıma duygu değeri de katarak pekiştirme işlevi gördüğünü ifade eder (2021, s. 360). Vural ve Böler, emrin hikâyesi ve rivayeti konusunda Ergin'in görüşlerini aynen tekrar ederler (2014, s. 235, 238).

Deniz Yılmaz, çokluk ikinci şahıs, teklik ve çokluk üçüncü şahıs emir kipi eklerinin “idi” biçim birimiyle birleşebildiğini ve bu yapıların “emir kipi geçmiş zaman ulamı” içinde değerlendirilebileceğini göstermiş; ancak, emir kipinin hikâye birleşik çekiminin dil mantığı dâhilinde nasıl olacağını açıklamamıştır (2012, s. 119).

Benli, Eski Uygur Türkçesi üzerine yaptığı tezinde *-erdi* yapısıyla oluşturulmuş on sekiz cümle tespit etmiştir. Ona göre bu yapılar *emir kipinin hikâyesidir*. Öte yandan tezinin sonuç kısmında “Birleşik fiillerle çekimleri bulunmayan emir kipinin hikâye çekimi istisnadır ve bu çekim cümlelerde ‘istek’ anlamını karşılamaktadır. Bu yapının kullanımı da sıklık göstermektedir.” (2013, s. 185) diyerek aslında bu yapıların “emir kipinin hikâye birleşik çekimi olmadığını” farklı bir biçimde ortaya koymuştur. Benli'nin tespit ettiği bu yapılar, Türkiye Türkçesinde kullanılan ve makalemizin konusu olan yapılarla aynıdır.

Üstünova bir makalesinde, dil bilgisi kaynaklarında emir kipinin hikâye, rivayet ve şart birleşik çekimlerinin yer almadığını ama seyrek de olsa *ölməsindi, yazmasınlarımış* gibi yapıların yazı dilinde kullanıldığını belirtir (2004, s. 685).

Abik, emrin hikâye ve rivayet çekimleri gibi görünen yapıların çok nadir de olsa metinlerde kullanıldığını, bunların emir çekimli şekillerin kalıplaşması ve isim gibi kullanımları olarak değerlendirmenin mümkün olacağını; birinci kişiye ait bir iç konuşmayı ya da anlatıcının bakış açısını aktaran yapılar olabileceğini vurgular (2000, s. 76).

Karahan, emrin hikâye ve rivayeti gibi görünen bu yapılarda ek-fiilin varlığına dikkat çeker. Ek-fiilden önceki emir çekimli cümlenin de isim değerinde olduğunu vurgular: *gel-sin-miş* <(…) *gel-sin* (cümle isim değerinde) *i-miş* (ek-fiil görevinde) (2004, s. 71).

Aydın, bu tür yapılara değinmiş ama bu yapıların nasıl oluştuğu, ne anlama geldiği konusunda net bir açıklama yapmamıştır (2007, s. 157).

Bacanlı, bu yapıların anlamca “aktarmalı dolaylılık temelindeki ironiler” olduğunu kanaatinde (2006, s. 39).

Demir, Kıbrıs ağzıyla ilgili çalışmasında “okusunmuş” yapısındaki “imiş” yapısının “aktarma” bildirdiğini belirtir (2002, s. 132).

¹ Haydi sözcüğünün kökeniyle ilgili bk. Toker, 2011.

5. İnceleme

Bu çalışmanın konusu olan -AyIm-dI/ -AyIm-mIş, -Ø-DX, -Allm-dI/-Allm-mIş, -sXn-dX/ -sXn-mXş, -sXnlAr-dI/ -sXnlAr-mIş yapıları, sadece yüklemdeki anlamı değil, emir kipiyle kurulmuş cümlelerin tamamındaki sözü veya düşünceyi aktarır. Bu aktarma işi aktarana yahut bir başkasına ait olabilir. Bu yapıların anlamsal işlevleri ve aktarmanın kim tarafından yapıldığı, cümlelerin alındığı metnin bütününden anlaşılabilir. Bu nedenle, çalışmaya alınan örnek cümlelerden önceki ve sonraki bağlamlar da gösterilmiştir.

Yapılan araştırmalarda, -AyIm-dI/ -AyIm-mIş, -Ø-DX, -Allm-dI/-Allm-mIş, -sXn-dX/ -sXn-mXş, -sXnlAr-dI/ -sXnlAr-mIş yapılarının cümleye kattığı anlamsal işlevlerden çok az bahsedilmiştir. Aydın, emir kipiyle çekimlenmiş fiillerle kurulan cümlelerdeki -AyIm-dI/ -AyIm-mIş, -Ø-DX, -Allm-dI/-Allm-mIş, -sXn-dX/ -sXn-mXş, -sXnlAr-dI/ -sXnlAr-mIş yapılarının *istek, emir, şüphe, olabilirlik, şaşkınlık, beklenmezlik, kararsızlık, küçümseme, alay* gibi anlama işlevsellik katan bir iletinin aktarımı olduğu görüşündedir (2016, s. 172-173).

Bu çalışmada, -AyIm-dI/ -AyIm-mIş, -Ø-DX, -Allm-dI/-Allm-mIş, -sXn-dX/ -sXn-mXş, -sXnlAr-dI/ -sXnlAr-mIş yapılarının kullanıldığı metinlerde tespit ettiğimiz cümleler anlamsal işlevlerine göre sınıflandırılmıştır. Bazı cümlelerdeki işlevin sadece bir anlamı işaret etmediği, birden fazla anlamsal işleve sahip olduğu görülmüştür. Böyle durumlarda, bu tarife uyan cümleler, işaret ettikleri anlamsal işlev gruplarında birden fazla grupta gösterilmiştir. Bu tür yapılarla kurulan cümlelerin şu anlamsal işlevlere sahip olduğu tespit edilmiştir:

5.1. Açıklama

1. "Fakat denizi ve hürriyeti bu kadar sevdiği için Kaptanın toprağı hor gördüğü sanılsındı." (Kabağaçlı, 1996, s. 233)

5.2. Alay

1. "Belediye başkanının bir işi varmış, az sonra gelecekmiş, kaymakam bey kusura bakmasını..." (İzgi, 1984, s. 60)

2. "Telgraf bekliyormuş. İtalyan heyeti **gelsinmiş**, ondan sonrası kolaymış." (Nesin, 2009, s. 299)

3. "Sonra bir fikir daha çıktı birilerinden, o yalanlarla dolu tarih kitaplarını yazarken doğruya ne gerek var karalayalım, saptıralım, tarihi silip kafamıza göre **yazalım** belki de önerisi! Ve yine bir fikirle normalize edildi doğanın dengesini bozan HES'lerin yapılması ve zehirli nükleer santrallerin kurulması... Uğur haklı!" (Akilah, 2015, s. 466)

4. "Bu kadar çok konuşan bir şey nasıl beyin dalgalarıyla iletişime geçebilecek kadar **evrilebilsindi** ki!" (Akilah, 2018, s. 172)

5. "Sanatçılar buralara gelip mekânları tek tek temizleyene, değişik kafeler, atölyeler, sergi salonları açana kadar da bu bölge şehrin bataklığı olarak hüküm sürmeye devam edecekti ama sanatçılara pirim verecek bu zekâ bu topraklarda ne **arasındı** ki..." (Akilah, 2019, s. 588)

6. "...adam da benim değerimi **bilsinmiş**. – Bak, bu doğru işte..." (Nesin, 2010, Gol Kralı, s. 212)

7. "Beğenmiyorsa küçük oğluna Şefika Hanım'ı **almasınmış**. Zaten güzel karının her yerde düşmanı çok olurmuş." (Tahir, 2008, s. 197)

8. "(...) Natırlığını, övüp övüp, göklere çıkardılar: aman efendim, eline keseyi **almasınmış**, ykadığını hamurdan beter yoğurur (...)" (İlhan, 1986, s. 424)

9. "Turistlere satacakmışız. Yeter ki, biz... – Bi kez **karar verelimmiş.**" (Nesin, 2019, s. 183).

5.3. Beddua, İlenme

1. "Düşünsünmüş, neyi düşünsündü? Babası evlenmiş de iyi mi olmuştu? Boynu altında **kalsındı** o Hasibe Karının! Ak gün **görmesindi** sebep olanlar..." (Başaran, 1976, s. 163)

2. "O gün elbette gelecek, oğlunu elinden alıp götürecekti. İstemiyordu bunu. Yavrusu, yavruları kanadının altında, onun yanı başında olmalıydılar. Gözü **çıksındı** şu geçim derdinin. Ne ömrü kalmıştı şurada? Zaten sızılı, kalbi sancılı kadındı. Yolculuğa çıkılacaksa, bir daha dönülemeden çıkma sırası ondaydı." (Kemal, 2012, s. 37).

3. "Acaba Duru nasıldı? Ne yapıyordu? Nasıl hissediyordu? Oturduğu koltuğa vurarak fırladı ayağa Can. Nasıl bu kadar aptal olabiliyordu! Nasıl böylesine kontrolsüz davranabiliyordu! **Lanet olsundu!** Can Manay'a lanet olsun!" (Akilah, 2017a, s. 560).

4. "Reşat, Nuran'ın evde olmadığını anlamıştı. Parayı çabucak getirmemesinin nedeni buydu. Kızı evde yakalamak! Demek yanılmıştı. Her ne hal ise, Nuran olmadıktan sonra başında **parçalansındı** kahvesi. Gene de sordu: 'Nuran yok mu evde?' 'Yok ağabeyi.' 'Nerde?'" (Kemal, 2012, s. 51).

5. "Bir de şu paranın Allah **müstahakını versindi**, zengin bir insan olsaydı Rıdvan'a ferah fahur varabilirdi ve bu hareketi namusun âlâsı olurdu." (Kabağağaçlı, 1996, s. 298).

6. "Demek bu oğlan da çıkmamış idi istediği evsafa? **Yazıklaaar olsundu, yazıklaaaaar olsundu** karısına da kendine de!" (Kemal, 1964, s. 108).

5.4. Belirsizlik, Bilinmezlik

1. "Dr. Nâzım şaşırılmıştı... Ne yapacağını ne söyleyeceğini bilemiyordu. Nihayet ağzından şu sözler döküldü:

2. - Hislerinizi anlıyorum Feyza Hanım. Ağlayın, ağlayın. Zira bunlar sevinç yaşlarıdır. Aktıkça ferahlatır... O anda Feyza'nın sevinçten başka hangi hislerle ağladığını nereden **bilsindi** Dr. Nâzım?" (Şenler, 2004, s. 489)

3. "Önce konuşmasına istemişti kızın, ilk edepsiz kelimeden sonra da susmasını. Soyun demişti, ama kız soyunmaya başladığı anda hızla kızı giydirip ellerini ondan çekmişti. Müzik koysa, biraz dans ettirse mi, yoksa onu okşayıp tahrik olmayı beklese mi?... Bilemedi Can. Manay. Erkekliğini hissetmeyen biri nasıl **bilsindi** ki? Her saniyede giderek kendini daha ela bataklıkta hissetti." (Akilah, 2015, s. 273)

4. "Abdullah bin Sebâ'nın gizli fikirlerini halk ne **bilsindi**" K. Samanacıgil. (Ediskun, 2017, s. 185-186).

5. "Yaşadığı bu duygular uzun süredir anlayamadığı bir düşünceyi o an anlamasını sağladı. Vücudunu jilette kesen insanlar daima muamma olmuştu Can için. Mazoşist değilse niye böylesine acı **versinlerdi** ki kendilerine? Şimdi anlayabildi, belki de hissettikleri duygular bedenlerine o kadar büyük geliyordu ki, kendi fiziksel gerçekliklerini hatırlamak için fiziksel acıya ihtiyaç duyuyorlardı." (Akilah, 2014a, s. 78)

6. "(...)

İşte geçerken dün o yokuştan,

Günlerden yetmişsekizdi,

Saat yetmişsekizdi...

Otuzsekiz saat önce oradan

Şarkılarıyla, şiirleriyle

Bir şarışın geçmişti...

Onu soruyordu şimdi

Bir sakallıdan...

Ne **bilsindi**.

Yalnızlık paylaşılmaz...

Paylaşılsa yalnızlık olmaz." (Asaf, 2008, s. 105).

7. "Bir zamanlar boynunu kırmak istediği bu çocuğun hayatının aşkı olacağını nereden **bilsindi**..." (Akilah, 2019, s. 509)

8. "Peki, nasıl bir **yol tutsundu**?" N. Nadi. (Ediskun, 2017, s. 185-186).

9. "Bir zamanlar boynunu kırmak istediği bu çocuğun hayatının aşkı olacağını nereden **bilsindi**..." (Akilah, 2019, s. 509).

5.5. Çaresizlik, Çözumsuzlük

1. "Cağaloğlu Yokuşu

(...)

İşte geçerken dün o yokuştan,

Günlerden yetmişsekizdi,

Saat yetmişsekizdi...

Otuzsekiz saat önce oradan

Şarkılarıyla, şiirleriyle

Bir şarışın geçmişti...

Onu soruyordu şimdi

Bir sakallıdan...

Ne **bilsindi**.

Yalnızlık paylaşılmaz...

Paylaşılsa yalnızlık olmaz." (Asaf, 2008, s. 105).

2. "Teknisyen sadece omuzlarını silkip deklerin açık olduğunu işaret etti, ne **desindi** ki günlerce müzik yapamayan bu kıza. Belki de sadece reklam müziği yapabilen biriydi, albüm çıkarmak için fazla üstüne gidilmişti." (Akilah, 2015, s. 232).

3. "Sabah bekleyecek değilmiş ya! O dehşetengiz satırları okuyup fotoğrafları gördükten sonra, telefona sarılmasın da ne **yapsınmış** zavallıcık." (Tan, 2009, s. 71).

4. "Peki, nasıl bir **yol tutsundu**?" N. Nadi. (Ediskun, 2017, s. 185-186)

5. "Özge numaraları çevirirken, 'Böyle bir durumda burada oturmuş bekliyoruz. Niye daha önce uyarmadınız beni!' dedi neredeyse hırlayarak. Sadık ne cevap **versindi** ki! O sessizlikte, sekiz dakikada, oturduğu süre içinde nihayet aklına gelmişti bunu söylemek. Korku diye düşünmüştü, bir insanın içindeki üzüntüyü nasıl korkuya çevirir ve sana kaçmasını sağlarsın ki?" (Akilah, 2015, s. 249)

6. "(...) nereye **gitsindi** bunlar; birçok yakın memleketler Alman Yahudilerine kapılarını kapamışlardı." Y. K. Karaosmanoğlu. (Gencan, 2001: 385)

7. “Önce konuşmasına istemişti kızın, ilk edepsiz kelimededen sonra da susmasını. Soyun demişti, ama kız soyunmaya başladığı anda hızla kıızı giydirip ellerini ondan çekmişti. Müzik koysa, biraz dans ettirse mi, yoksa onu okşayıp tahrik olmayı beklese mi?... Bilemedi Can. Manay. Erkekliğini hissetmeyen biri nasıl **bilsindi** ki? Her saniyede giderek kendini daha ela bataklıkta hissetti.” (Akilah, 2015, s. 273).

8. “Damat İbrahim Paşa devrine ‘Lale Devri’ denildiği gibi, şu Demokrat Parti devrine de ‘lüks otomobil devri’ desek pek yerinde olmaz mı? Birkaç Halk Partilinin de yakayı bu sevdaya kaptırdığı söylenir. Ne **yapsınlardı**? Ne yapabilirlerdi?..” Y. K. Karaosmanoğlu. (Gencan, 2001, s. 385).

9. “Buraya Yakışıklı’yı Bedir’e vermemek için bir şansı olur mu diye son bir kez yoklamaya gelmişti ama sonra konuya girmekten vazgeçmişti, daha kendisine bile faydası olmayan birinden insan nasıl yardım **istesindi** ki...” (Akilah, 2019, s. 240).

10. “Uykuya dalmasın da **ne yapsındı**, bu millet?” (Karaosmanoğlu, 1967, s. 52).

11. “Bilge cevap vermek istedi, ağzı açıldı, gözlerinden akan yaşlar suratını ıslatırken sesi çıkamadı...Nasıl **çıksındı**?” (Akilah, 2017c, s. 195).

12. “Yoksul ve yapayalnız insanlardı. Nereye **gitsinlerdi**?” (Kabağağaçlı, 1997a, s. 41).

13. “Yukarı çıkmak için bir adım attı ama merdivenler büyüdü gözünde, yer kendisini böyle çekerken nasıl yukarı **tırmansındı!**” (Akilah, 2017c, s. 205)

14. “Selim yağmurun altında ıslanırken ve Melek de ıslanmak istemezken nasıl **anlatsındı**, Melek’in kaşları çatıldı.” (Akilah, 2019, s. 291)

15. “Geçtikleri onca yoldan sonra, bir daha asla hissetmemesi gereken bu duyguların geri geldiğini, bazı anlarda eskisinden bile daha güçlü hissedildiklerini nasıl **anlatsındı!**” (Akilah, 2017c, s. 55)

16. “Karamollaoğlu ne **yapsındı**?” (Akit Gazetesi, 06.05.2019) .

17. “Biliyordu Bilge onun verdiği değeri ama bu tuhaf şüpheyi ona nasıl **söylesindi**? Şüphelendiği şey onun özüyken ve içinde bu şey büyürken.” (Akilah, 2017c, s. 452).

18. “Çiftliğin içine girdiler. Yusuf’un bütün öfkesi iniverdi. Artık ne **yapsındı**, yalvarmış yalvarmış adam kaçmamıştı. Başka ne gelirdi elinden? Anası ne derse desindi. El âlem ne derse desindi.” (Kemal, 1975, s. 140)

19. “İnsan kendisi bile bilmezken neyi niye yaptığını nasıl karşısındakine **anlatsındı**?” (Akilah, 2018, s. 184)

20. “Ama İsaibel’in şüphenin her çeşidi ile kütlenmişçesine ışığını kaybetmiş yaralı gözleri nasıl Numi’ye **gidiversinlerdi**?” (Akilah, 2018, s. 383).

21. “Elinden gelen çabayı gösteriyordu, canını dişine takınıştı ama, ne **yapsındı**, belki Derviş Beyin evine kadar ulaşamayacak, şu yolun tozları arasına serilip kalacaktı.” (Kemal, 1975, s. 198) .

22. “Çoğu, anlamdan, tekâmülden habersiz bu mahluklar nasıl diğerlerinin haklarını **korusunlardı!**” (Akilah, 2017c, s. 12).

23. “Damat İbrahim Paşa devrine ‘Lale Devri’ denildiği gibi, şu Demokrat Parti devrine de ‘lüks otomobil devri’ desek pek yerinde olmaz mı? Birkaç Halk Partilinin de yakayı bu sevdaya kaptırdığı söylenir. Ne **yapsınlardı**? Ne yapabilirlerdi?..” Y. K. Karaosmanoğlu. (Gencan, 2001, s. 385).

5.6. Dua

1. "Ama şimdi, kendisine korku veren, özlediği bu şeyi hissediyordu. **Şükürler olsun.**" (Akilah, 2017a, s. 19).
2. "Karanlık salona uzanan basamakları inceledi... Kimse yoktu, **şükürler olsun.**" (Akilah, 2017c, s. 85).
3. "Can Manay'ın otoparktaki yeri boştu, **şükürler olsun.**" (Akilah, 2017b, s. 91).

5.7. Eleştiri

1. "Doğru düzgün para kazansaydım bari, o da olmuyordu ki. Bak eşek kadar herif, hâlâ annemle yaşıyordum. Dert ettiğim şeye **baktı**, Şaban Beşiktaş'ta üç odalı bir ev tutmuştu, ev kocamandı ve kirası da uygun sayılırdı, yarısını ödemeye gücüm yeterse yanına taşınabilirdim." (Canıgüz, 2013, s. 6).
2. "- Gürültü etme, dedim. Sezdirdin kapattılar. Bahtına küs Pelvan... Hadi atla da gidelim ağır ağır... -Kollarını açıp kapayarak ısınmaya çalıştı:- Soğuk yaman... Dondum..."
3. "- Ağaya bak!.. Güzelce baktı oyunlara... Şimdi **gidelimmiş**... Ayıptır." (Tahir, 2007, s. 12).
4. "Kırk beş saniye sonra karşımda oturmuş, anlatıyordu: (...) Dükkânı beğenmiş, bir de kızları görmeliymiş, onlar şu an Beyoğlu'nda bir kilisede bilmem ne törenindeymişler, taksiye atlayıp gidecek, onları da alıp dönecekmiş, geçerken bana gümrükten bir karton sigara **alsınmış** istersem. (...) Sabah olmak üzere. Leon gelmedi. Otuz altı lira kârdayım." (Günay, 2008, s. 14)

5.8. Endişe, Kuşku

1. "Fazla mı kaptırmıştı kendini bu işe? Sezenler'le ortak çalışmalarını bitip de yollarını ayırınca, sudan çıkmış balığa **dönmesindi** sakın." (Tan, 2009, s. 75).
2. "Kadının bedenindeki kudretten habersiz ve kadını güçsüz görecektik kadar kaybolmuş, sadece vuslat hayalinden ibaret bu erkeği nasıl kendine eş **seçsindi?**" (Akilah, 2019, s. 485, 486)
3. "Sezgilerine çok güvenirdi. Birden içine doğdu, bu adamda bir şeyler, bir itlik, hainlik **olmasındı.**" (Kemal, 1975, s. 270).
4. "Çoğu, anlamdan, tekâmülden habersiz bu mahluklar nasıl diğerlerinin haklarını **korusunlardı!**" (Akilah, 2017c, s. 12).
5. "Lütfiye Hanım'ın kaş göz ile yönlendirmesini dinleyip ses çıkarmadan içeri geçti Orhan, fırtınadan kaçır gibi Selim Abi'nin odasına sığındı. İlmiye'nin başına bir şey gelmiş **olmasındı!**" (Akilah, 2019, s. 370).

5.9. Gereklilik

1. "Bilinen yol buyusa, başkasının bilgisinden niye **yararlanmasındı** sanki?" (Karasu, 1999, 194).
2. "Bilâl, denizden esen serin rüzgârı ciğerlerine doldururken, 18 yaşındaki bir delikanlının heyecanını içerisinde hissediyordu kendisini... Nasıl heyecan **duymasındı** ki?... On senedir, kalbinin mutena bir köşesinde kıymetli bir mücevher gibi sakladığı biricik temiz aşkı Feyzâ'sına kavuşacaktı birkaç gün sonra..." (Şenler, 2004, s. 211).
3. "Evet, mesuttu Feyzâ, hem alabildiğine mesuttu... Nasıl mesut **olmasındı** ki? Birbirlerini seven iki kalp, kalpleri en temiz ve ulvi duygularla birbiri için çarpan iki insan bir araya gelecek, cemiyet; temel iman ve İslâm harayla atılmış, çatısı sevgi, muhabbet, sadakat ve anlayış malzemeleriyle çatılmış örnek bir İslâm yuvası kazanacaktı..." (Şenler, 2004, s. 490)

4. "Pozisyonunu değiştirip, doğrulup cama yaklaştı, dışarı bakmaya başladı. O haini niye **özlesindi** ki! Bu duygunun büyümesini engellemek için o geceyi düşündü." (Akilah, 2014b, s. 31).

5. "Hakk'ın adaleti içindi tüm bu adaletsizlik, yalan, hırsızlık ve kurtarılan onca hayat! Ama ne için yapılmış olursa olsun yapılan kötülük nasıl Yaradan'a hizmet **etsindi**?" (Akilah, 2017c, s. 100).

6. "Sabahı bekleyecek değilmiş ya! O dehşetengiz satırları okuyup fotoğrafları gördükten sonra, telefona sarılmasın da ne **yapsınmış** zavallıcık." (Tan, 2009, s. 71).

5.10. İkaz, Uyarı

1. "Adam gibi **içsinmiş**... Oğlum, sen şu Çorum'dan iki cigara içimi yere gittin mi? Fukarayı gurbet yolu bitirmiş." (Kemal, 2013, s. 91)

5.11. İstek, Temenni

1. "Burası insanların birbirini zerre kadar umursamadığı bir yerdi. Bağırınızdı, çağırınızdı, kimse başını çevirip ne oluyor yahu, demeyecekti. (...) Kimler bağırınızdı böyle, **çıkınlardı** ortaya." (Karasu, 1999, s. 143).

2. "Dinlemiyor. Bırakın beni efendim diyor. Su testisi suyolunda kırılmış. Memlekete kılıcı ile hizmet edemiyormuş; bari kalemi ile hizmet **etsinmiş**. Bu işlerde yaşın ne ehemmiyeti olurmuş?" (Taner, 1970, s. 14) .

3. "O gün ne güzel bir gündü! Deniz ne serindi! Ne güler yüzlüydü sandallar, çocuklar, kadınlar!... Sanki kimse kimseye bütün gün sövmemişti... (...) Bugün kimse **ölməsindi**. Bugün dövüş edilmesin, bugün kimse **ağlamasındı**." (Abasıyanık, 1970, s. 39).

4. "Banyoya doğru seğirtti. Ama sürünemiyordu bile artık. Bağıra bağıra ağlamak istedi, sesi çıkmadı. Sedef'in evde olmamasına hala seviniyordu ama. En azından bu halini **görməsindi**, neredeyse biraz daha **kalsındı** orada. Sedef'i her düşündüğünde hala içinde, dipte bir yerde bir taş yerinden kımlıydı." (Tosun, 2015, s. 110).

5. "İstemiyordu efendim, ne hastanelerini, ne saraylarını, **bıraksınlardı** kapının çerçevelediği maevi deniz parçasının karşısında rahat rahat **ölsündü**." (Kabağağaçlı, 1997, s. 141).

6. "Çalışmaktan başka bir şeyin umurumda olmaması hoşuma gidiyordu. Kurduğum, belki de sıkıcı, ama bana yeten düzen neden **bozuldu**? Peki, öyleyse, **bozulmasındı**..." (Kür, 1986, s. 286).

7. "Sadık **sarhoş olsundu**. Kapının eşiğinden çıkarken artık o eşiği bir daha tersine geçip geçmeyeceğini bilemiyordu. Dönebilsindi de, varsın önüne konulan aş leş gibi yanık **koksundu**." (Kabağağaçlı, 1996, s. 91).

8. "Ülkü!" diye bağırdı, yağın yağmurun gürültüsüne aldırmadan, bir kızın adını sokakta haykırmanın skandalını taşımaya artık hazırды. Yeter ki onu **bulsundu**, **Ülkü iyi olsundu**." (Akilah, 2019, s. 299).

9. "Çünkü **göreylim idi** çok yüksek kurslar, alayım idi sıkı terbiye amirlerimden, **dolaşsın idi** damarlarımda kanı Hasan Bey Dayımın, sonra da **işiteyim idi** iğneli sözler... Oldum kahır, yedim dişlerimi hırsımdan. Nasıl uyur, nasıl uyur evlatlarım vazife bir sırasında?" (Kemal, 1957, s. 143).

10. "Sen usul, ben yavaş, kime yaraşır bu sessizlik

Kim biner bu gemiye insandan kıyılar yapılırken

Yetmez mi dalgası **vursundu** azıcık gözlerimize

Gözlerini gözlerime, siz bak ey!" (Cansever, 2015, s. 81).

11. "(...) o da anasına babasına **yasin okusunmuş**." (Gündüz, 1945, s. 123).

12. "(...) Mahmut'un tüm görevlerini o satın alacakmış, a öyle tuhaf tuhaf **bakmasınmış**, küsermiş bak." (Kılıçoğlu, 2013, s. 57).

5.12. Kabullenme

1. "Öyleydim işte, askerden önce bir reklam ajansında çalışıyordum ben. Ama şimdi bir televizyon programı için metinler yazmaya başlamıştım. O ünlü şovmen vardı ya, ha biliyordu, işte onun programında yaptığı esprileri ben yazıyordum. Pek memnun değildim açıkçası. **Olsundu**, ekme parasıydı. Doğru düzgün para kazansaydım bari, o da olmuyordu ki. Bak eşek kadar herif, hâlâ annemle yaşıyordum." (Canıgüz, 2013, s. 5).

2. "Annesiyle babası evdeymişler evet, tabii ki uygunmuşlar, misafiri bekliyorlarmış, buyursun **gelsinmiş**." (Kılıçoğlu, 2013, s. 53).

5.13. Kararsızlık

1. "Aslında ölsün mü, **ölmessin miydi**, bunu bile tam bilemiyordu." (Karaca, 1990, s. 30)

2. "Dr. Nâzım şaşırmişti... Ne yapacağını ne söyleyeceğini bilemiyordu. Nihayet ağzından şu sözler döküldü:

- Hislerinizi anlıyorum Feyza Hanım. Ağlayın, ağlayın. Zira bunlar sevinç yaşlarıdır. Aktıkça ferahlatır... O anda Feyza'nın sevinçten başka hangi hislerle ağladığını nereden **bilsindi** Dr. Nâzım?" (Şenler, 2004, s. 489).

5.14. Küçümseme

1. "Belediye başkanının bir işi varmış, az sonra gelecekmiş, kaymakam bey kusura **bakmasınmış**..." (İzgi, 1984, s. 60).

2. "Varlıkları şekilleriyle yargılayan biri nasıl hakiki insan olabilirdi! İsteddiği kadar **güzel olsundu!** Telepatide **usta olsundu!** Baktığında insana huzur veren su yeşili gözleri olsun, dokunmamak için zor tutacağın bronz teni **olsundu!**" (Akilah, 2018, s. 27-28).

3. "(...) Natırlığını, övüp övüp, göklere çıkardılar: aman efendim, eline keseği **almasınmış**, yıkadığını hamurdan beter yoğurur (...) (İlhan,1986, s. 424).

4. "Bu kadar çok konuşan bir şey nasıl beyin dalgalarıyla iletişime geçebilecek kadar **evrilebilsindi** ki!" (Akilah, 2018, s. 172).

5. "Okula gidecekmiş de **okusunmuş** da öğretmen olsun." (Demir, 2002, s. 132) .

6. "Buraya Yakışıklı'yı Bedir'e vermemek için bir şansı olur mu diye son bir kez yoklamaya gelmişti ama sonra konuya girmekten vazgeçmişti, daha kendisine bile faydası olmayan birinden insan nasıl yardım **istesindi** ki..." (Akilah, 2019, s. 240).

7. "Sanatçılar buralara gelip mekânları tek tek temizleyene, değişik kafeler, atölyeler, sergi salonları açana kadar da, bu bölge şehrin bataklığı olarak hüküm sürmeye devam edecekti ama sanatçılara pirim verecek bu zekâ bu topraklarda ne **arasındı** ki..." (Akilah, 2019, s. 588).

8. "Kendini bile zor yıkayan biri koca evi nasıl böyle detaylı **temizlesindi?**" (Akilah, 2017b, s. 103).

5.15. Meydan Okuma

1. "Sonradan gelenler **gitsinmiş**. Peki, öyleyse oyalanmasın, başta o sözü söyleyenler olmak üzere, adada yaşayan herkes bir an önce bohçasını toplasın." (Çubukçu, 2002).

2. "Sonbaharın ilk yağmuruyla uzaklaşan yaz gibi Sonje uzaklaşırken Manu umutluydu, isterse **kış olsundu**, güneş var olduğu sürece, ışık var olmaya, en karanlık günde bile güneş doğmaya devam edecekti nasıl olsa." (Akilah, 2018, s. 330).

3. "İsterse karşısına evrenlerin mimarı çıkıp aksini **söylesindi**, Numi artık doğru olanı yaptığından emindi!" (Akilah, 2018, s. 414).

4. "Annesi de dehşetle açtı kendi kapısını, istediği kadar **korksundu** farelerden, böceklerden, solucanlardan, gerekirse **ölsüdü**, varlığı **parçalansındı** bu yapış yapış vahşiliğin içinde ama oturduğu yerde yaorusunun bu canavarlarca öğütülmesini izlemeyecekti." (Akilah, 2018, s. 489).

5. "İsterse evrenlerin mimarı bu kıza ödül versin, Kabulalar onu kraliçeleri seçsin, Pholipler onunla iletişime **geçsindi!**" (Akilah, 2018, s. 550).

5.16. Olasılık, İhtimal

1. "Bu üstünlüğü ortadan kaldırmak, neden **mümkün olmasındı?**" Ş. Süreyya Aydemir. (Ediskun, 2017, s. 185-186).

2. "Hâcer'in aklından Topal Duran geçti. Sakın düşmanı o **olmasındı?**" (Kemal, 1970, s. 72)

3. "Adam bekçi kılığına girmiş bir devlet görevlisi **olmasındı?** Neden olmasın? Pekâlâ da olabilirdi." (Kemal, 1957, s. 134).

5.17. Öfke, Hiddet, Kızgınlık

1. "Annemin zorla giydirdiği abuk kılıklardan sonra bu nefisti. Annem **halt etsindi**. Ablamla beni bir örnek giydirmeye bayılırdı." (Özyılmaz, 04.04.2005).

2. "Sonradan gelenler **gitsinmiş**. Peki, öyleyse oyalanmayın, başta o sözü söyleyenler olmak üzere, adada yaşayan herkes bir an önce bohçasını toplasın." (Çubukçu, 2002).

3. "Hissettiği acı isterse gözyaşı olarak çıksın ama yeter ki **çıksındı!** Yoksa çıldıracaktı." (Akilah, 2018, s. 308).

4. "Nasıl duymazdan gelirsin, oğlu duyup dururken... Vay araya giren dünürçülerin gözleri **aksınmış**... Benim gibi kuru kariyı ona gelin diye yutturmuşlar..." (Serhan, 1979, s. 12).

5. "Turistlere satacakmışız. Yeter ki, biz... – Bi kez **karar verelimmiş**." (Nesin, 2019, s. 183).

5.18. Öğüt, Nasihat, Akıl Verme

1. "Arkadaşlık ederdik işte birbirimize. Dur ben bir **düşünüyümdü**. Sahi telefonu kaçtı? İşte asker arkadaşım Şaban'ın, bu hoş tesadüften on beş gün sonra ev arkadaşım oluşunun hikâyesi böyleydi." (Canıgüz, 2013, s. 6).

5.19. Övgü

1. "Dila'ya ayak uydurabilecek erkeğe **aşk olsundu...**" (Tan, 2009, s. 181).

5.20. Sitem

1. "Babam, kaybolan oyuncak kayığımın yerine bana bir kuzu aldı. Ne **edeyimdi** ben onu? Budala, denizden hiç hoşlanmıyor, boyuna ot yiyordu. Ben kuzu ile hiç oynamıyordum." (Kabağağaçlı, 1997a, s. 122).

2. "(...) Mahmut'un tüm görevlerini o satın alacaktı, a öyle tuhaf tuhaf **bakmasınmış**, küsermiş bak." (Kılcioglu, 2013, s. 86).

5.21. Şart

1. "Düşmanı karşılayacaktı. 'Gel bakalım arslan, hoş geldin memleketime' diyecekti. Vurmak da vurulmak da vardı. Vurulursa kolundan **vurulmasındı** bu sefer. B ir yılda zor iyi olmuştu. Şimdi bile bazan sızlardı." (Apaydın, 2000, s. 445).

2. "Birbirimize bulaştırdığımız düşünceler, fikirler, duygular olmadan nasıl tanışıklık **olsundu**." (Akilah, 2019, s. 41).

3. "Anası merhum ölürken, ihtiyar hey'etine komşulara söz vermişmiş, ki Petek ne para gönderirse, köy hocasına **versinlermiş**." (Gündüz, 1945, s. 123).

4. "İnsan, insanlığın geçmişini bilmeden nereye varması gerektiğini nasıl **bilsindi**?" (Akilah, 2019, s. 72).

5. "Beğenmiyorsa küçük oğluna Şefika Hanım'ı **almasınmış**. Zaten güzel karının her yerde düşmanı çok olurmuş." (Tahir, 2008, s. 197).

6. "Paranın uşağı olmuştu hak. Adalet ise yoktu. Zenginliğin bir sınırı konmadan adalet nasıl **olsundu**?.. Miras kalkmadan nasıl yeni doğanlar eşit **doğsundu**?.. (Akilah, 2019, s. 78)

7. "(...) Dünya neden böyle berbat bir yerdi? Kasta istedikleri kadar güçlü **olsunlardı**, gönülleri kadınlar kadar sağlam değildi ki." (Akilah, 2019, s. 485-486).

5.22. Şartsızlık, Nedensizlik, Gereksizlik

1. "Diyordum ki, beni yine de, az da olsa önemsiyor olmalıydı, yoksa babasızlığın gölgesindeki bu kavruk benle neden **uğraşsındı** ki, başka işi mi yoktu? Ama belki de korkuyordu benden. Olacağı mı düşündüğü kişiden. O yüzden değiştirmeye çalışıyordu." (Tosun, 2015, s. 50)

2. "Pozisyonunu değiştirip, doğrulup cama yaklaştı, dışarı bakmaya başladı. O haini niye **özlesindi** ki! Bu duygunun büyümesini engellemek için o geceyi düşündü." (Akilah, 2014b, s. 31).

3. "Bu cennet gibi ellerde böyle felaketler ne için **olsundu**?" (Kabağaçlı, 1996, s. 393)

4. "O bakışlardaki ilgi ve anlayışın yoğunluğu, sanki kendi kalbindeki soğuklukla yüzleşmesine neden oluyordu. Ağlayamıyordu Bilge, niye **ağlasındı** ki! Can Manay ölmemişti, sadece nerede olduğunu bilmiyorlardı." (Akilah, 2014b, s. 73).

5. "Geceye, o şen vuslat anına kadar saklardım o manayı içimde. Bakışlarında hep tekinsizliğe yakın duran bir koyuluk sezinlediğim o oğlanlar da beğenirdi beni sanıyorum. Beğenmeseler neden icabet **etsinlerdi** ki niyeti apaçık ortada olan davetime? Belki sadece ıstımtımdan, üzümden, şaşaaımdan etkileniyorlardı. Belki ufak hesaplarının peşindeydiler. Aman, neyse ne, kim süttten çıkmış ak kaşık zaten, değil mi efendim?" (Tosun, 2015, s. 122).

6. "Ayağındaki ayakkabılar da neydi? Onun masumluğuna, temizliğine yakışmayacak gariplikteydi. Niye böyle bir ayakkabı **giysindi** ki? Ama yine de rahatladı çünkü bu ayakkabılarla gece sokağa çıkan halka katılmayacağı kesindi." (Akilah, 2014b, s. 102)

7. "Çalışmaktan başka bir şeyin umurunda olmaması hoşuma gidiyordu. Kurduğum, belki de sıkıcı, ama bana yeten düzen neden **bozulsundu**? Peki, öyleyse, **bozulmasındı**..." (Kür, 1986, s. 286).

8. "Hem neye **değişsindi** Selman? Köyde değişen ne vardı bu on beş yıl içinde? (Cumalı, 1981, s. 61).

9. “Böylesine parlak ve mental bir rahatsızlığı olmayan biri neden **feda etsindi** kendini, Sadık bunun merakına kapılıp Özge’ye yaklaşmıştı ama şimdi ona yaklaştıkça onun gördüğü dünyayı görür, onun yaratmak istediği şeye saygı duyar olmuştu, bunun kendi sonu olacağını bile bile.” (Akilah, 2014b, s. 136).

10. “... günlerce bekletmemişti onu. Neden **bekletsindi**? Ona rastlayabilmek için günlerce o yollarda koşmamış mıydı?” Mükerrrem Kâmil Su. (Gencan, 2001, s. 385).

11. “Bu adam durdurulmalıydı! Cumhuriyet saçmalığını sokmuştu herkesin aklına! Sözde eşitlik getirmişti! Herkes nasıl eşit **olsundu** ki!” (Akilah, 2019, s. 18).

12. “Fuzulî, ihtiyarın zehirlenerek öldürüldüğünü duyunca kaldığı medrese hüccresine gidip hançeri tekrar incelemeye karar vermeden önce bütün bunları düşünüyordu. Bir defa, kapıcının dediği gibi kütüphaneci zehirlenmemişti, yüzüğü zehiri içmişti. ‘Adamı esrar çekiyor sanmakla ne kadar safca davranmışım meğer!’ diye hayıflandı o yüzden. Peki ama neden **intihar etsindi**?” (Pala, 2004, s. 22)

13. “Numi gitmedi. Nasıl **gitsindi**?!” (Akilah, 2018, s. 522).

14. “Ama Can Manay’ın bir gözetmene ihtiyacı neden **olsundu**?” (Akilah, 2017b, s. 18).

15. “Ağlayamıyordu Bilge, niye **ağlasındı** ki!” (Akilah, 2017b, s. 133).

16. “Böylesine parlak ve mental bir rahatsızlığı olmayan biri neden **feda etsindi** kendini...” (Akilah, 2017b, s. 249).

17. “Bilge ancak bir an sonra sıyrılınca kendisine söylenen cümleyi anlayabildi. Niye **başı sağ olsundu**! Kimse ölmemişti ki.” (Akilah, 2017b, s. 252).

18. “Akıllı, faydacı bir adam olan Mahir ne diye bu kadar bağlı olduğu bir adama karşı oyun oynamaya **kalksındı**.” (Kemal, 1975, s. 271).

19. “Ülkü’nün fikri bir parazit gibi zihnine girmişti. Peçesini atan bir fakiri, o adamı öven bir aileyi kendine yakıştıramazdı! Ne kadar güzel olursa **olsundu**, denk değillerdi!” (Akilah, 2019, s. 136).

20. “Acaba doktorlar bu konuda ne düşünüyorlardı? Tütün içmenin nefesi açtığından bahsediyorlardı ama Fatma Teyze’nin kocakarı ilaçlarından bile iğrençti tadı, istediği kadar **nefes açsındı**!” (Akilah, 2019, s. 217)

21. “Ruh sağlığı neden **bozulsunmuş**? Onu sonra düşünürüz. Hem bozulsan, sen bozarsın Oktay, seninkiler bozar onun ruh sağlığını. Onca antika arasında ayağını nereye basacağını şaşırır çocuk.” (Ağaoğlu, 1981, s. 57).

22. “Bilge ancak bir an sonra sıyrılınca kendisine söylenen cümleyi anlayabildi. Niye **başı sağ olsundu**! Kimse ölmemişti ki.” (Akilah, 2017b, s. 252).

23. “İstedikleri kadar kadını, canı hiçe **saysınlardı**, bir gün hak bu topraklara da gelecekti! Hayat buna çoktan karar vermişti.” (Akilah, 2019, s. 229).

24. “Bilgi ve yetenek daima yenilmezdi. Bu ikisini kuşanmış biri koşullar ne olursa olsun her cephede galip gelirdi, ne giyerse **giysindi**!” (Akilah, 2019, s. 254).

25. “Fark ederlerse **etsinlerdi**! Onların ayıbından kendi utanacak değildi.” (Akilah, 2019, s. 461).

26. “Niye böyle bir ayakkabı **giysindi** ki?” (Akilah, 2017b, s. 186).

27. “Niye biri diğerine durduk yere şişe **firlatsındı**?” (Akilah, 2018, s. 132).

28. “Radyoaktif bir belirti olmadan, her maddeden kendini iletebilen bir enerjiyi çölün ortasında kim, nasıl ve en önemlisi de ne için **üretsindi**?” (Akilah, 2018, s. 448).

5.23. Şaşkınlık

1. “Bu adam koskocaman, çam yarması gibi bir adam, söylediklerine göre İnce Memed küçücük, bir çocuk gibi bir şeydi. Ama onu tanıyan Çiçeklidesi köylülerine ne oluyordu, niçin bu adam İnce Memed’dir desinler de **ağıt söylesinlerdi** üstüne? Eğer bu adam İnce Memed değilse, bütün Türkiye’ye İnce Memed’in öldürüldüğü bildirilmiş, onun ölümünü boy boy resimler basarak gazeteler bile yazmışlardı. Hayır, bu adam İnce Memed’den başkası olamaz, diye düşündü.” (Kemal, 1990, s. 188-189).

2. “Numi telepati yapabiliyordu, akli hasta birisi nasıl telepati **yapsındı!**” (Akilah, 2018, s. 197).

5.24. Şikâyet, Yakınma, Serzeniş

1. “**Bıraksınlardı** da rahatça bitireyim.” Semih Tiryakioğlu. (Gencan, 2001, s. 386).

2. “Babam, kaybolan oyuncak kayığımın yerine bana bir kuzu aldı. Ne **edeyimdi** ben onu? Budala, denizden hiç hoşlanmıyor, boyuna ot yiyordu. Ben kuzu ile hiç oynamıyordum.” (Kabağaçlı, 1997a, s. 122).

3. “Niye **başı sağ olsundu!** Kimse ölmemişti ki.” (Akilah, 2017b, s. 252).

4. “Okula gidecekmiş de **okusunmuş** da öğretmen olsun.” (Demir, 2002, s. 132).

5. “- Gürültü etme, dedim. Sezdirdin kapattılar. Bahtına küs Pelvan... Hadi atla da gidelim ağır ağır... -Kollarını açıp kapayarak ısınmaya çalıştı:- Soğuk yaman... Dondum...

6. - Ağaya bak!.. Güzelce baktı oyunlara... Şimdi **gidelimmiş**... Ayıptır.” (Tahir, 2007, s. 12).

7. “Kendini bile zor yıkayan biri koca evi nasıl böyle detaylı **temizlesindi?**” (Akilah, 2017b, s. 103).

8. “Kırk beş saniye sonra karşımda oturmuş, anlatıyordu: (...) Dükkânı beğenmiş, bir de kızları görmeliymiş, onlar şu an Beyoğlu’nda bir kilisede bilmem ne törenindeymişler, taksiye atlayıp gidecek, onları da alıp dönecekmiş, geçerken bana gümrükten bir karton sigara **alsınmış** istersem. (...) Sabah olmak üzere. Leon gelmedi. Otuz altı lira kârdayım.” (Günay, 2008, s. 14).

5.25. Şüphe, Kuşku

1. “- Bu sırrı annesine **açmış olmasındı!**” (Gencan, 2001, s. 386).

2. “- Annesi genç yaşında ne diye **ölsündü!**” (Gencan, 2001, s. 386).

3. “Fuzulî, ihtiyarın zehirlenerek öldürüldüğünü duyunca kaldığı medrese hücrelerine gidip hançeri tekrar incelemeye karar vermeden önce bütün bunları düşünüyordu. Bir defa, kapıcının dediği gibi kütüphaneci zehirlenmemişti, yüzüğü zehiri içmişti. ‘Adamı esrar çekiyor sanmakla ne kadar safça davranmışım meğer!’ diye hayıflandı o yüzden. Peki ama neden **intihar etsindi?**” (Pala, 2004, s. 22).

4. “Hâcer’in aklından Topal Duran geçti. Sakın düşmanı o **olmasındı?**” (Kemal, 1970, s. 72).

5. “İzledikçe, karşısında kendisini çok güçlü hissettiği bu adamı umursadı, umursadıkça hissettiği güç silindi, silindikçe kendisini sorguladı. Böyle bir adam neden önünde **eğilsindi** ki? Göksel’i böylesine uysallaştıran, teslim alan bir şey vardı ama bu sadece kendisi olamazdı diye düşündü. Kendini sorguladıkça tedirgin hissetti.” (Akilah, 2014a, s. 86).

6. “Yaşadığı bu duygular uzun süredir anlayamadığı bir düşünceyi o an anlamasını sağladı. Vücudunu jilette kesen insanlar daima muamma olmuştu Can için. Mazoşist değilirse niye böylesine acı **versinlerdi** ki kendilerine? Şimdi anlayabildi, belki de hissettikleri duygular

bedenlerine o kadar büyük geliyordu ki, kendi fiziksel gerçekliklerini hatırlamak için fiziksel acıya ihtiyaç duyuyorlardı." (Akilah, 2014a, s. 78).

7. "Bu adamın daha önce birkaç kişiyi hırpaladığını uzaktan da olsa görmüştü, çok da duymuştu, sıradakinin kendisi olabileceği düşüncesi o ana kadar niye aklına gelmemişti ki?.. Ama niye **olsundu**?! Hem etrafta bir sürü kişi de vardı." (Akilah, 2017a, s. 469-470)

8. "Ardından kartvizitini göndermesini de tam bir salaklıktı. Niye kendini salak gibi hissedeceği durumların içine **soksundu** ki?! Bu olayları çoktan aştığına karar verdi." (Akilah, 2017a, s. 44).

5.26. Tavsiye, Yönlendirme

1. "Ta ki kanksamış hisleri de fikirleri de başka işlerde, başka mevzularda dinlendirdikten sonra bunu yeniden **konuşabilsinlerdi**." (Ayverdi, 1964, s. 282).

5.27. Tembih

1. "Aman Handan kimseye **söylemesindi**, fakat şirketin işleri hiç de iyi gitmiyordu." (Kabağaça, 1996, s. 273).

5.28. Tercih

1. "İsterse bir ordu **olsundu** karşısında burada durmayacaktı!" (Akilah, 2017c, s. 536).

"Sonbaharın ilk yağmuruyla uzaklaşan yaz gibi Sonje uzaklaşırken Manu umutluydu, isterse **kış olsundu**, güneş var olduğu sürece, ışık var olmaya, en karanlık günde bile güneş doğmaya devam edecekti nasıl olsa." (Akilah, 2018, s. 330).

2. "İsterse karşısına evrenlerin mimarı çıkıp aksini **söylesindi**, Numi artık doğru olanı yaptığundan emindi!" (Akilah, 2018, s. 414).

3. "Annesi de dehşetle açtı kendi kapısını, istediği kadar **korksundu** farelerden, böceklerden, solucanlardan, gerekirse **ölsündü**, varlığı **parçalansındı** bu yapış yapış vahşiliğin içinde ama oturduğu yerde yaorusunun bu canavarlarca öğütülmesini izlemeyecekti." (Akilah, 2018, s. 489).

4. "İsterse evrenlerin mimarı bu kıza ödül versin, Kabulalar onu kraliçeleri seçsin, Pholipler onunla iletişime **geçsindi**!" (Akilah, 2018, s. 550).

5. "Başını sabit tutmak için, ata bakmamak için boyun kaslarını öyle kasti ki, dört nala fırlamış o at isterse uçmaya **başlasındı**, bu günaha şahit olmayacaktı!" (Akilah, 2019, s. 19).

5.29. Tereddüt

1. "Dr. Nâzım şaşırmişti... Ne yapacağını ne söyleyeceğini bilemiyordu. Nihayet ağzından şu sözler döküldü:

2. - Hislerinizi anlıyorum Feyza Hanım. Ağlayın, ağlayın. Zira bunlar sevinç yaşlarıdır. Aktıkça ferahlatır... O anda Feyza'nın sevinçten başka hangi hislerle ağladığını nereden **bilsindi** Dr. Nâzım?" (Şenler, 2004, s. 489).

3. "Sezgilerine çok güvenirdi. Birden içine doğdu, bu adamda bir şeyler, bir itlik, hainlik **olmasındı**." (Kemal, 1975, s. 270).

5.30. Umursamazlık, Önemsememe

1. "Burası insanların birbirini zerre kadar umursamadığı bir yerdi. **Bağırınızdı, çağırınızdı**, kimse başını çevirip ne oluyor yahu, demeyecekti. (...) Kimler bağırmişti böyle, çığsınları ortaya." (Karasu, 1999, s. 143).

2. "Cellât Taşı, büyük yalnızlığını yine bir başına yaşayacaktı bu büyük avluda. Varsın avlu kapısının iç ve dış tarafındaki mermer levhalar bir övgüyü **dile getirip dursunlardı.**" (Yılmaz, 1978, s. 155).

3. "Birden gerçekten kopardım. Kendimi unutturdum. Lâmbanın kısık aydınlığında duvarları seyrederdim. Karşı evlerin bombalar altında yıkıldığı geceyi düşünürdüm. (...) Nasıl sığmıştı o gürültü bu odaya? Karşıdaki evler yıkılınca, onlarda sevişmenin en derin zevkini tatmışlardı. Kalkıp pencereden bakmaya bile üşenmişlerdi. Varsın **yıkılıyordu** ne varsa. Varsın dünyada kimsecikler kalmasın. Varsın bu ev de çöksün. Daha iyiydi." (Akbal, 1967, s. 12-13).

4. "Hadi ya, ciddi miydi? Ama nasıl olurdu? Teşekkür ederim ama vallahi dünyada olmazdı. **Uzatmayayındı** yahu, neydi yani? O da İstanbul'u doğru düzgün tanımıyor, yalnızlık çekiyordu." (Canıgüz, 2013, s. 6).

5. "Sonra bir fikir daha çıktı birilerinden, o yalanlarla dolu tarih kitaplarını yazarken doğruya ne gerek var karalayalım, saptıralım, tarihi silip kafamıza göre **yazalımdı** belki de önerisi! Ve yine bir fikirle normalize edildi doğanın dengesini bozan HES'lerin yapılması ve zehirli nükleer santrallerin kurulması... Uğur haklı!" (Akilah, 2015, s. 466).

6. "Patates on kuruş fırlasın da isterse harp **çıkıyordu.**" (Abasıyanık, 2001, s. 56).

7. "Yonca vardı, tüfeği de vardı. Onları alır giderdi. Atı, tüfeği **arasınlardı** sonra." (Kabağaçlı, 1997, s. 86).

8. "Ama bir torba boncuğu kim ne **yapsındı.** Tereke memurunun ballandıra ballandıra methetmesinden sonra yaşlı bir bezirgân alımkâr oldu." (Özkişi, 1999, s. 248).

9. "Sakince geri dönüp kapının yanına dikildi, Selim'le o kadın hâlâ bir şeyler yapıyor olmalıydılar diye düşündüğü anda kendine kızdı, ne yapıyorlarsa **yapsınlardı!** İnsan hiç sahip olmadığı bir şeyi kaybedebilir miydi?" (Akilah, 2019, s. 463).

10. "Olsun diye düşündü, Murat'la olan anısı hâlâ korumadaydı, ne olursa **olsundu.**" (Akilah, 2017a, s. 509.)

11. "Çocuklar şaşkınlıkla baktılar karşılarında dikilen çam yarmasına, itiraz etmek istediler, açık havada nasıl sigara içilmezdi sormak istediler ama Göksel kafasını iki yana sakince salladı, sanki ne derlerse **desinlerdi!**" (Akilah, 2017c, s. 368).

12. "Üç ceset taşıtmışlardı şimdi de azarlıyorlardı! İşten kovarlarsa **kovsunlardı,** zaten bu polislik işi kesmiyordu artık." (Akilah, 2017c, s. 448).

13. "Duru gelecekti! Geri kalan her şey **gitsindi!** Duru geldikten sonra hiçbir şey fark etmezdi!" (Akilah, 2017c, s. 504).

14. "İsteddiği kadar okyanus **koksundu,** onun yüzünden buradaydılar!" (Akilah, 2018, s. 156).

15. "Tabii ki ona katılmak istiyordu, ne olursa **olsundu.**" (Akilah, 2017b, s. 220).

16. "Varsın gurbetteki babanın, düğüne davet edilmediğini **sansındı** Nehir..." (Tan, 2009, s. 146)

17. "Ne düşünürse **düşünsündü.** Emir ve ferman çingene kızının değil fakat kendisininindi." (Kabağaçlı, 1996, s. 72).

18. "Sadık **sarhoş olsundu.** Kapının eşiğinden çıkarken artık o eşiği bir daha tersine geçip geçmeyeceğini bilemiyordu. Dönebilsindi de, varsın önüne konulan aş leş gibi yanık **koksundu.**" (Kabağaçlı, 1996, s. 91)

19. "Ondan sonra da artık ne olursa **olsundu.** Kimin umrundaydı?" (Kabağaçlı, 1996, s. 286).

20. "Çiftliğin içine girdiler. Yusuf'un bütün öfkesi iniverdi. Artık ne yapsındı, yalvarmış yalvarmış adam kaçmamıştı. Başka ne gelirdi elinden? Anası ne derse **desindi**. El âlem ne derse **desindi**." (Kemal, 1975, s. 140).

21. "Yok efendim, Atina'da atletler **koşsummuş**... Kimin umurunda?" (Türkiye Gazetesi 10.08.2008 Tarihli "Halkaların Efendileri" adlı haber)

5.31. Yetersizlik

1. "Bağımsızlığın arsızlığına hizmet edercesine çizgiyi çekti Ada. Yetmedi, yetmeyecekti... Kendini tüketen birine nasıl **yetsindi**?" (Akilah, 2017c, s. 203).

2. "Yukarı çıkmak için bir adım attı ama merdivenler büyüdü gözünde, yer kendisini böyle çekerken nasıl yukarı **tırmansındı!**" (Akilah, 2017c, s. 205).

3. "Bir balık yumurtası balık yapmayı nerden **bilsindi**." (Sevinçgül, 1996, 78).

5.32. Yüreklendirme

1. "İkisi de babalarını hiç görmemiş, yoksulluğun en yoğun yıllarında çocuk, savaşın içinde üç yıldan fazla askerlik yapmış gençtiler... Dertleri bir iş bulmaktı. Gazeteci enişte -ayrıca amcaoğlu da oluyordu babam- elinden gelen çabayı **göstersindi** hele... Buçuk odamız bu yüzden boş kalmazdı." (Kutlu, 2007, s. 132).

2. "Deniz'in projesini almak, Duru'yla sürekli iletişim hâlinde olmanın başka bir yoluymdu ama ne yapacaktı? Duru'ya yakın olmak için böyle bir proje mi başlatacaktı?!... Neden **olmasındı!**" (Akilah, 2017a, s. 477).

5.33. Zorunluluk, Mecburiyet

1. "- Bu diyardan o geçmesin de kim **göçsündü?**" (Gencan, 2001, s. 386).

Sonuç

-AyIm-dl/ -AyIm-mİş, -Ø-DX, -Allm-dl/-Allm-mİş, -sXn-dX/ -sXn-mXş, -sXnlAr-dl/ -sXnlAr-mİş yapıları, şeklen emir kipinin hikâye veya rivayet birleşik çekimleriymiş gibi görünse de aslında, yapısal olarak yazarların tercihen kullandıkları *bir dolaysız aktarım üslubunun* neticesinde ortaya çıkmış yapılar olduğunu görülmektedir. Taranılan eserlerde, konuya uygun cümlelerin yazarlara göre bazen çok kullanılması, çoğu yazarda neredeyse hiç kullanılmaması, bu yapıların bir üslup tercihi sonucu ortaya çıkmış olabileceğini düşündürmektedir. Anlatımı tek düze, sıkıcı ve basmakalıp olmaktan kurtarmak, farklı bir anlatım tarzı geliştirmek için kurulduğu kanaati veren söz konusu yapılar; son yıllarda benimsenmiş, kabul görmüş ve kullanımı artmıştır. Bu gerçeği, taradığımız eserlerdeki örneklerde izlemek mümkündür.

Üç yüzden (308) fazla roman, hikâye, deneme, gazete yazıları, makale gibi edebî dilde çok kullanılan eserler içerisinde altmış beş (65) kaynakta yüz doksan sekiz (198) cümlede bu tür yapılar rastlanılmıştır. Taranan eserlerin yaklaşık beşte birinde (1/5) söz konusu yapıların kullanılması, özellikle son yıllarda bu üslubun artarak yaygın bir hâle geldiğini göstermektedir.

Türkiye Türkçesinde, emir kipiyle kurulmuş cümlelere ek-fiil (i-) yardımıyla eklenen -DX hikâye birleşik çekimi ve -mXş rivayet birleşik çekimi yapan eklerin oluşturduğu -AyIm-dl/ -AyIm-mİş, -Ø-DX, -Allm-dl/-Allm-mİş, -sXn-dX/ -sXn-mXş, -sXnlAr-dl/ -sXnlAr-mİş yapıları, aktarılan cümledeki emir anlamını tamamen değiştirip bağlamda çok farklı anlamsal işlevler oluşturmaktadır. Cümlelerde değişen anlamsal işlevler bazen dolaysız aktarımı yapan kişinin düşüncesi, iç sesi durumundayken bazen de bir

başkasının düşünceleri olabilmektedir. Metinlerden tespit ettiğimiz örnek cümlelerden bazılarında birden fazla anlamın aynı anda aktarıldığı da tespit edilmiştir.

Otuz üç (33) farklı anlamın aktarıldığı emir cümlelerinde anlam olarak en çok “şartsızlık, nedensizlik, gereksizlik” işlevinde cümlelerle karşılaşmıştır (28 örnek cümle). İkinci sırayı “çaresizlik, çözümsüzlük” (23 örnek cümle), üçüncü sırayı “umursamazlık, önemsememe” (21 örnek cümle), dördüncü sırayı “istek temenni” (11 örnek cümle) ve beşinci sırayı ise 9 örnek cümleyle “alay” ve “belirsizlik, bilinmezlik” anlamının dolaysız aktarmada ortaya çıktığı görülmüştür. Diğer anlamsal işlevler kullanım sıklığına göre şöyle sıralanmaktadır: *küçümseme* (8 cümle), *şikâyet*, *yakınma*, *serzeniş* (8 cümle), *şüphe*, *kuşku* (8 cümle), *şart* (7 cümle), *beddua*, *ilenme* (6 cümle), *gereklilik* (6 cümle), *endişe*, *kuşku* (5 cümle), *mevdan okuma* (5 cümle), *öfke*, *hiddet*, *kızgınlık* (5 cümle), *tercih* (5 cümle), *eleştiri* (4 cümle), *dua* (3 cümle), *olasılık*, *ihtimal* (3 cümle), *tereddüüt* (3 cümle), *yetersizlik* (3 cümle), *kabullenme* (2 cümle), *Kararsızlık* (2 cümle), *sitem* (2 cümle), *şaşknlık* (2 cümle), *yürekliendirme* (2 cümle), *açıklama* (1 cümle), *ikaz*, *uyarı* (1 cümle), *öğüt*, *nasihat*, *akıl verme* (1 cümle), *övgü* (1 cümle), *tavsiye*, *yönlendirme* (1 cümle), *tembih* (1 cümle), *zorunluluk*, *mecburiyet* (1 cümle).

Bugün için, ek-fiille -DX ve -mXş eklerinin (i-di/-i-miş) emir cümlelerini bir bütün isimmiş gibi kabul edip onları çok farklı anlamsal işlevlerle dolaysız aktarımlar yapan bu yapı, daha yaygın bir hâle gelebilir. Bunun gibi örnekler dillerde ve dilimizde görülebilen değişimlerdir. Dillerin ve özelde Türkçenin değişken ve üretken yapısı, zaman içerisinde bizlere yeni, farklı oluşumlar sunmaya devam edecektir.

Örneklerin Alındığı Kaynaklar

- Abasıyanık, S. F. (1970). *Bütün eserleri 6 – Mahalle kahvesi, havada bulut*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Abasıyanık, S. F. (2001). *Bütün eserleri: 7, Alemdağda var bir yılan, az şekerli*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (1981). *Bir düşün gecesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akbal, O. (1967). *Yalnızlık bana yasak*. İstanbul: Set Kitabevi Yayınları.
- Akilah, A. A. (2014a). *Fi* (1. Baskı). İstanbul: Destek Yayınları.
- Akilah, A. A. (2014b). *Çi* (1. Baskı). İstanbul: Destek Yayınları.
- Akilah, A. A. (2015). *Pi* (1. Baskı). İstanbul: Destek Yayınları.
- Akilah, A. A. (2017a). *Fi* (249. Baskı). İstanbul: Destek Yayınları.
- Akilah, A. A. (2017b). *Çi* (250. Baskı). İstanbul: Destek Yayınları.
- Akilah, A. A. (2017c). *Pi* (251. Baskı). İstanbul: Destek Yayınları.
- Akilah, A. A. (2018). *Aeden* (1. Baskı). İstanbul: Everest Yayınları.
- Akilah, A. A. (2019). *Gör beni* (1. Baskı). İstanbul: Everest Yayınları.
- Akit Gazetesi, (06 Mayıs 2019). “Karamollaoğlu ne yapsındı?”
- Apaydın, T. (2000). *Toz duman içinde*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Asaf, Ö. (2008). *Yalnızlık paylaşılmaz (şiir)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aytmatov, C. (1993). *Elveda gülsarı, Yüzyüze, Cemile, Oğulla görüşme, Askerin oğlu*. Mehmet Özgül (Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.

- Aytmatov, C. (2011). *Kızıl elma, oğulla buluşma*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ayverdi, S. (1964). *İbrahim Efendi konağı*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Neşriyatı.
- Başaran, M. (1976). *Elif diye bir türkü*. İstanbul: Yeni Büyük Dağıtım Yayınevi.
- Canıgüz, A. (2013). *Gizli ajans*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cansever, E. (2015). *Gelmiş bulundum*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cumalı, N. (1981). *Aylı bıçak*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Çubukçu, A. (02.06.2002). Amerika kuyu kazıyor!. *Evrensel*.
- Demir, N. (2002). Kıbrıs ağızlarında imiş hakkında. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 129-139.
- Dostoyevski, F. M. (2011). *Ev sahibesi*. T. Akgün (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Günay, M. (2008). *Hiç*. Almanya: Havuz Yayınları.
- Gündüz, A. (1945). *Yayla kızı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- İlhan, A. (1986). *Hacı hanım vay*. İstanbul: Altın Kitapları.
- İzgi, M. (1984). *Kasabanın yarısı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kabaağaçlı, C. Ş. (1996). *Bulamaç*. İstanbul: Bilgi Yayın evi.
- Kabaağaçlı, C. Ş. (1997a). *Aganta burina burinata*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kabaağaçlı, C. Ş. (1997b). *Bütün rserleri: 10, Deniz gurbetçileri*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Karaca, Ş. (1990). *Dünyayı dolduran kız*. İstanbul: Damla Neşriyat.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1967). *Zoraki diplomat*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Karasu, B. (1999). *Göçmüş kediler bahçesi (5. Baskı)*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kemal, O. (1957). *Murtaza*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Kemal, O. (1964). *Çamaşırcının kızı-küçücük*. İstanbul: Yeditepe Yayıncılık.
- Kemal, O. (1970). *Kaçak*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kemal, O. (2012). *Kötü yol (10. Baskı)*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kemal, Y. (1975). *Yusuçuk Yusuf*. İzmir: Cem Yayınevi.
- Kemal, Y. (1990). *İnce Memed 3*. İstanbul: Toros Yayınları.
- Kılıçoğlu, H. (2013). *Gevrekçiii*. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Kutlu, A. (2007). *Zaman da eskir (2. Basım)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kür, P. (1986). *Bitmeyen aşk*. İstanbul: Can Yayınları.
- Lindgren, A. (2006). *Ronja haydut kızı*. D. Canefe (Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Nesin, A. (2009). *Tek yol*. İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Nesin, A. (2010). *Gol kralı*. İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Nesin, A. (2019). *Büyük grev (öykü)*. İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Özkişi, B. (1999). *Uçtaki adam*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Özyilmazer, A. (04.04.2005). Ya rüküşsem?!. *Sabah Gazetesi*.
- Pala, İ. (2004). *Babil'de ölüm İstanbul'da aşk*. İstanbul: Leyla ile Mecnun Yayıncılık.
- Serhan, F. İ. (1979). *Marziye*. İstanbul: Sander Yayınları.
- Sevinçgül, Ö. (1996). *İşte hayat böyledir*. Ankara: İkrâm Kitabevi
- Şenler, Ş. Y. (2004). *Huzur sokağı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tahir, K. (2007). *Sağirdere*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2008). *Karılar koğuşu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2013). *Yediçınar yaylası*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tan, C. (2009). *En son yürekler ölür*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Taner, H. (1970). *Hikayeler 1*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tosun, Y. (2015). *Bir nedene sunuldu (öykü)*. İstanbul: Yapı Kredi yayınları.
- Türkiye Gazetesi* (10.08.2008). "Halkaların efendileri."
- Yılmaz, D. (1978). *Fetva yokuşu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kaynakça

- Abik, A. D. (2000). Emrin hikâyesi ve rivayeti mi. *Dil Dergisi*, 96, 64-80.
- Adalı, O. (1979). *Türkiye Türkçesinde biçim birimler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydın, Ö. (2007). Türkçede üçüncü kişi buyrum yapıları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47, 151-163.
- Aydın, H. (2016). 'Varsın yıkılsındı ne varsa' yapısının düşündürdükleri. *International Journal of Languages Education and Teaching İJLET*, 4/2, 167-182.
- Bacanlı, E. (2006). Türkçedeki dolaylılık işaretleyicilerinin pragmatik anlamları. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 35-47.
- Banguoğlu, T. (1986). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Benli, N. (2013). *Eski Uygur Türkçesinde tasarlama kiplerinin yapı ve işlev bakımından incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Bilgegil, K. (1984). *Türkçe dil bilgisi*. (3. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Böler, T. (2021). *Türkiye Türkçesi biçim bilgisi-I*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Demir, N. (2002). Kıbrıs ağızlarında imiş hakkında. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 129-139.
- Demircan, Ö. (1977). *Türkiye Türkçesinde kök ek bileşmeleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Deniz Yılmaz, Ö. (2012). Türkçe kelime çekimi ulamları dizgesi üzerine: fiil çekimi ulamları. *Dil Araştırmaları*, 2(11), 105-129.
- Deny, J. (2009). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Dilmen, İ. N. (1930). *Türkçe gramer*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Dizdaroğlu, H. (1963). *Türkçede fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ediskun, H. (2017). *Yeni Türk dilbilgisi (13. Basım)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Ercilasun, A. B. (2007). Türkçede emir ve istek kipi üzerine. Prof. Dr. E. Arıkoğlu (Haz.), *Makaleler, Dil-Destan-Tarih-Edebiyat*, içinde, (s. 364-370) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (2013). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım, Yayım, Tanıtım.
- Gencan, T. N. (1979). *Dil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1972). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Hengirmen, M. (2007). *Türkçe dil bilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Karahan, L. (2004). 'Türkçede emir ve istek kipi üzerine' konulu tartışma. *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı*. 22-23 Ekim 1993. (s. 66-72). Ankara: TDK Yayınları.
- Koç, N. (1996). *Yeni dil bilgisi*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*, Ankara: TDK Yayınları.
- Özkan, A., Toker, M. & Aşçı, U. D. (2013). *Türk dili, dil ve anlatım*. Konya: Palet Yayınları.
- Özkan, A., Toker, M. & Aşçı, U. D. (2016). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. Konya: Palet Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (1981). Türkiye Türkçesinin ana hatları. *İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXIII, 180-187.
- Toker, M. (2011). "Haydi, Hadi, Hayda" Kelimeleri Üzerine. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 30, 55-70.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkyılmaz, F. (2019). *Tasarlama kiplerinin işlevleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Üstünova, K. (2004). Dilek kiplerinde zaman kavramı. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, LXXXVIII (635), 678-686.
- Vardar, B. (1980). *Dil bilimi ve dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Vural, H. (2014). *Ses ve şekil bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.